

Besluit Opnamen verhoren opsporingsambtenaren

Grotere risico's voor de waarheidsvinding

Marijke Malsch, Robin Kranendonk, Henk Elffers, Jan de Keijser, Peter van Koppen & Patrick van der Meij¹

Het voorstel voor het Besluit Opnamen van verhoren door opsporingsambtenaren moet zorgen voor nadere regels over het vastleggen van politieverhoren, maar volgens de auteurs schiet de regeling op cruciale punten tekort. Aan de hand van onderzoek, praktijkervaringen en internationale standaarden pleiten zij voor het zo veel mogelijk verplicht opnemen van verhoren en voor een betere toegankelijkheid van die opnamen voor de verdediging.

Het Concept-Besluit opnamen van verhoren door opsporingsambtenaren geeft nadere regels over het maken van geluidsopnamen en geluids- en beeldopnamen van verhoren door opsporingsambtenaren, als uitwerking van artikel 2.3.2 lid 1 Wetboek van Strafvordering. Er is een Internetconsultatie geopend over dit concept-Besluit.²

Dat besluit levert risico's op voor de waarheidsvinding, en het verzwakt de positie van de verdediging. Daarom hebben wij een bijdrage geleverd aan de Internetconsultatie. Hieronder bespreken wij onze belangrijkste punten van kritiek.

Het opnemen van verhoren is belangrijk

Het opnemen van verhoren is van groot belang om het verhoor te kunnen controleren. Opnamen helpen om risicovolle verhoormethoden vast te stellen en om bij te dragen aan betere verhoren. Het proces-verbaal van politieverhoor vormt meestal geen adequate weergave van het verhoor, het kan problemen verhullen en zelfs ronduit misleidend zijn.

Onderzoek laat zien dat processen-verbaal politieverhoren van verdachten beperkt en soms onjuist weergeven.³ Gemiddeld wordt slechts ongeveer een kwart van wat in een verhoor werd gezegd in het proces-verbaal opgenomen. Conflicten, misverstanden, vervolgvragen, druk van verhoorders op verdachten, confrontaties en ontlastende opmerkingen worden vaak weggelaten. Uitspraken van verdachten worden in processen-verbaal regelmatig geherformuleerd: spreektaal wordt omgezet in schrijftaal, woorden worden weggelaten of toegevoegd, en 'gewoon' taalgebruik wordt vervangen door meer juridisch

getinte taal. Daardoor kunnen essentiële verschillen tussen het verhoor en het proces-verbaal ontstaan, die risico's met zich meebrengen voor de waarheidsvinding. De totstandkoming van verklaringen en de verhoordynamiek, waaronder druk, spanning en aarzelingen, blijven vaak onderbelicht in het proces-verbaal. Weliswaar hebben processen-verbaal tegenwoordig vaker de vraag-antwoordvorm dan vroeger, maar dat neemt niet weg dat ze nog steeds meestal het verhoor samenvatten en delen eruit weglaten. De vraag-antwoordvorm lost dus het probleem geenszins op. Die situatie tekent het belang van opnamen, waarbij het gevaar van weglating en herformulering door de verhoorder niet speelt (mits de opname het verhoor in zijn geheel weergeeft).

Elke verbalisant vat op eigen wijze verhoren samen in een proces-verbaal. Dat beïnvloedt bovendien het oordeel over de schuld van de verdachte: bij sommige processen-verbaal dachten lezers dat de verdachte schuldig was, terwijl bij andere processen-verbaal – van *hetzelfde* verhoor – lezers dachten dat hij niet schuldig was.⁴ Verschillende manieren om proces-verbaal op te maken kunnen dus leiden tot verschillende schuldoordelen. Foutieve veroordelingen worden daardoor waarschijnlijker. Enkele rechterlijke uitspraken lieten zien dat verbalisanten soms processen-verbaal opmaken die het eigen ondeugdelijke gedrag verhullen.⁵ Een opname kan dan laten zien hoe het verhoor écht is verlopen.

Opnamen van verhoren zijn dus onmisbaar om het verhoor te controleren en de verklaringen te waarderen. Risicovolle verhoormethoden kunnen dan worden onderkend, en gesanctioneerd. Dat kan uiteindelijk ook leiden tot betere verhoren.



© Shutterstock

In Engeland en Wales worden al lange tijd vrijwel alle verhoren opgenomen; dat is ook wettelijk verplicht. Dat heeft de verhoorpraktijk aanzienlijk verbeterd.⁶ Verdachten beweren daar minder vaak dat zij op een onjuiste wijze zijn verhoord (dat kan immers worden nagegaan), en verhoorders gebruiken minder vaak risicovolle verhoortechnieken.

Het standaard opnemen van verhoren sluit aan bij internationale richtlijnen, zoals de ook door Nederland onderschreven *Méndez Principles*, ontwikkeld op initiatief van de Verenigde Naties. Die principes schrijven audio- (visuele) opname voor als essentieel instrument om een open, respectvolle en onbevooroordeelde informatieverzameling in het verhoor te waarborgen. Opnamen maken volgens die *Principles* objectieve controle achteraf mogelijk en verkleinen het risico dat druk, manipulatie en dwang worden toegepast. Dat bevordert een fundamenteel betere waarheidsvinding.⁷

Een opname kan laten zien hoe het verhoor écht is verlopen. Opnamen van verhoren zijn onmisbaar om het verhoor te controleren en de verklaringen te waarderen

Uit onderzoek naar rechterlijke dwalingen is bekend dat daarbij vaak sprake was van risicovolle verhoormethoden en onjuiste processen-verbaal, die die verhoren niet goed weergaven. Dat was bijvoorbeeld het geval bij de *Schiedammer Parkmoord* en de *Puttense moord*-zaak. In die zaken zijn de verdachten ten onrechte veroordeeld,

Auteurs

1. Prof. mr. dr. M. Malsch is emeritus hoogleraar Empirical Legal Studies aan de Open Universiteit en fellow bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, dr. R. Kranendonk is wetenschappelijk onderzoeker bij de Politieacademie en bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, prof. dr. H. Elffers is emeritus hoogleraar bij de afdeling Criminologie van de VU en fellow van het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, prof. dr. J.W. de Keijser is hoogleraar Criminologie bij het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Uni-

versiteit Leiden, prof. dr. P. J. van Koppen is emeritus hoogleraar Rechtspsychologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam en de Universiteit Maastricht en prof. mr. dr. P.P.J. van der Meij is bijzonder hoogleraar Strafrechtspraktijk aan het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden en partner en strafrechtadvocaat bij Cleerdin & Hamer Advocaten te Amsterdam

Noten

- internetconsultatie.nl/geluidsopnamen/b1.
- M. Malsch, P.R. Kranendonk, J.W. de Keijser, H. Elffers, M. Komter & M. de Boer,

Kijken, luisteren, lezen. De invloed van beeld, geluid en schrift op het oordeel over verdachtenverhoren, Apeldoorn: Politie & Wetenschap 2015.

4. M. Malsch, J.W. de Keijser, P.R. Kranendonk & M. de Gruijter, 'Het verhoor op schrift of band? De gevolgen van het 'verbaliseren' van verhoren voor het oordeel van de jurist', *NJB* 2010/1931, afl. 37, p. 2402-2407.

5. M. Malsch, 'Het verhullende proces-verbaal en ander ondeugdelijk gedrag van de politie', *NJB* 2022/460, afl. 8, p. 556-561.

6. E. Cape, 'Legal advice at the investigative stage in England and Wales', *Strafblad*

2011/9, 1, p. 25-29.

7. J.E. Méndez, M. Thomson, R. Bull, M. Fallon, V. Hinestroza Arenas, Z. Namoradz, G. Oxburgh, P. Perez Sales, A. Rachlew, T. Rytter, M. Schollum, R. Shaeffer, R. Ssekindi, L.M. Stein & S. Tait, *Principles on effective interviewing for investigations and information gathering*, 2021. Deze principes bouwen voort op internationale regelgeving, zoals de Engelse Police and Criminal Evidence Act (PACE) en adviezen van het Europees Comité ter voorkoming van foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing (CPT).

Wij vinden het bezwaarlijk, omslachtig en principieel onjuist dat de verdediging zelf moet verzoeken om de opnamen

mede op basis van processen-verbaal die niet lieten zien wat er tijdens de verhoren gebeurde.⁸ Opnamen van verhoren geven de mogelijkheid om de verhoortechnieken te controleren en de juistheid van processen-verbaal na te gaan. Zo kan een incorrecte veroordeling vanwege gebreken in verhoren worden voorkomen.

Het voorgestelde Besluit

Artikel 2.1.1 en 3.1.1 Besluit bepalen wanneer geluidsopnamen, dan wel geluids- en beeldopnamen, moeten worden gemaakt van een verhoor door opsporingsambtenaren. Die opnameverplichting betreft slechts een beperkt deel van alle verhoren, vooral die in zwaardere zaken. Wij bepleiten dat zoveel mogelijk alle verhoren worden opgenomen. Ook in de minder zware, veelvoorkomende criminaliteitszaken is het van belang om te kunnen controleren hoe het verhoor is verlopen. Door capaciteitsgebrek van de politie worden steeds zwaardere zaken door basispolitieteams afgehandeld. Het samenvattende karakter van processen-verbaal brengt ook bij lichtere zaken risico's met zich mee, en daarom moeten van deze verhoren eveneens opnamen worden gemaakt.

In de Inleiding op de Nota van Toelichting op het Besluit wordt gesteld:

'Bij de voorbereiding van dit besluit is gebleken dat daaraan (aan meer gevallen van verplichte geluids- en beeldopname) in de praktijk geen behoefte bestaat.'

Onduidelijk is hoe die behoefte is vastgesteld, en of dat ook bij de advocatuur is gebeurd. Maar zelfs als er geen overwegende behoefte aan opnamen is, blijft het wél van groot belang dat de verhoren zoveel mogelijk verplicht worden opgenomen.

Artikel 2.1.1 lid 2 Besluit laat toe dat opname van een verdachtenverhoor achterwege wordt gelaten als het 'belang van het onderzoek dit dringend vereist', met toe-

stemming van de officier van justitie. Als voorbeeld wordt gegeven dat er op dat moment 'geen mogelijkheid bestaat het verhoor middels een geluidsopname op te nemen'.

Die uitzonderingsbepalingen zijn zo vaag omschreven dat er een zorgwekkend grote discretionaire ruimte ontstaat. Het risico bestaat dat de uitzondering meer het karakter krijgt van een regel. Voor een effectieve waarheidsvinding is het nodig dat er minder uitzonderingen worden toegelaten en dat de uitzonderingsregels strikter en uitputtender worden omschreven.

Positie van de verdediging

In de nota van toelichting op het besluit staat dat het proces-verbaal van verhoor tot de processtukken behoort. Dat geldt niet voor geluids- en beeldopnamen. De verdediging kan volgens de nota van toelichting de officier van justitie verzoeken om kennisneming van de opnamen, ter onderbouwing van een verzoek om voeging ervan bij de processtukken. De officier van justitie kan zo'n verzoek weigeren als kennisneming onverenigbaar is met een van de in artikel 2.10.32 lid 1 van de wet vermelde belangen (beletten openbaarmaking bepaalde gegevens).

Wij vinden het bezwaarlijk, omslachtig en principieel onjuist dat de verdediging zelf moet verzoeken om de opnamen, en dat ze niet als vanzelfsprekend aan het dossier worden toegevoegd. De ervaring leert dat advocaten en deskundigen als er een opname is gemaakt, daar bijzonder moeilijk aan kunnen komen, ook op dit moment al. De regeling die nu wordt voorgesteld, verzwakt de positie van de verdediging ten opzichte van het openbaar ministerie.

Conclusie

Wij bepleiten, samenvattend, dat er een verplichting in de wet en in het besluit komt om opnamen te maken van (zoveel mogelijk) alle verhoren. Daarnaast moeten opnamen van verhoren op eenvoudige wijze en zonder belemmering of toestemming van het openbaar ministerie standaard beschikbaar worden gemaakt voor de verdediging. Er zijn geen overtuigende praktische, principiële of juridisch dogmatische redenen om de opnamen niet toe te voegen. En veel redenen om dat wél te doen. •

⁸ R. Horselenberg & P.J. van Koppen, 'Verhoren op audio en op video', in: P.J. van Koppen, J.W. de Keijser, R. Horselenberg &

M. Jelicic (red.), *Routes van het recht: Over de rechtspsychologie*, p. 635-641, Den Haag: Boom juridisch 2017.